

ki ana “e ki ana a Meiha Paraone me whakawhiti te ruri ki tera taha a te marama nei ano.” Utua atu e Te Pereki “kaua e whakarongo ki nga kupu a Meiha Paraone. Kahore e tika kia timata te ruri ki mua a ko te kororero ki muri; kia ata riterite te korero o tetahi taha o tetahi hei reira ka mahi. E haere ana ahau inaianei ki a Te Hiana raua ko Ta Hori Kerei. Whanga mai tetahi waea i au. Kei te mahi pea a Meiha Paraone ki te whakapororaru i te Kawanatanga hou.”

Tuhituhia ana tetahi tuhituhinga ki taua pukapuka i te tuhituhinga o Te Pereki koia tenei “kupu ma J. S. me Ta G. Te Rerenga” kahore i mohiotia te taenga ake kia Te Hiana; otira i te 24 o Nowema, 1877, i tuhia ki te papa o taua pukapuka e Te Hiana ki te Heketari i penei “kei te mohio koe ki tenei? I ki mai a Kapene Pereki ki au ko te mea pai pea kia whakamutua te ruri inaianei.” Utua ana e Te Heketari “kahore e mohio ki tenei; kahore a Meiha Paraone i whakaatu mai i tetahi whakararuraru mo te ruri.” Kahore rawa i kitea e maua tetahi take i whakamutua ai te ruri engari ko te kupu kau a Te Pereki. He torutoru nga ra o muri iho i te tuhituhinga o tenei pukapuka ara i te 30 o Tihema, 1877, i whakamutua me ta maua kua whakaatu nei.

I te 28 o Hanuere, 1878, i tonoa e te hoa o te kairuri whenua Tumuaki ki te Kairuri whenua Tumuaki i Taranaki hei te mutunga o te raruraru o nga Maori era te Kawanatanga e mea kia ruritia te Mania. Kahore rawa tetahi mahi i mahia a tae noa ki te 20 o Mei a i reira ka whakaatu a Meiha Paraone i te ahua o nga Maori i tona takiwa, a to ratou mohiotanga era te whenua i te Mania e tangohia e te Kawanatanga, a ko nga Rahui, kia kite nga Rangatira i nga Minita hei kona ka whakari-tea. I te 22 o Mei ka waea a Te Paranihi (Mr. Ballance) kia Meiha Paraone ka mea “ki to whakaaro me timata inaianei te ruri o te Mania o Waimate, ki te tukua atu nga kairuri maha? Ki te mea ka timataria era te Kawanatanga e whakakaha ia a koe ki nga tangata maha.” A i taua ra ano ka tuhituhia e Te Makanaru te korero o muri nei “E hiahia ana ahau ki te tuku atu ki te Runanga o nga Minita te kore o te whakaroa i nga mahi e tika ana kia mahia mo te ruri mo te whakaoti me te hoko o te Waimate Poraka. I runga i taku whakaaro kua nui te he o te Kawanatanga no te mea kahore i rite tenei whenua mo te hoko inaianei ano, Ki te mea kua hokona kua nui he moni a kua ahei tatou ki te mahi i nga mahi nunui me te kore whakaaro ki nga moni rongotaima. E mohio ana ahau he maha te hunga hoko te hunga e mea ana kia noho ratou ki runga ki te whakaputa mai i te hua o te whenua, a ki te homai i te utu nui. Ki taku whakaaro era e tata ki te hawhe miriona nga moni puta mai ki te Kawanatanga. E mea ana ahau me tuku atu me whakanoho ki reira tetahi ope katipa kia nui a ka tuku atu i nga kai ruri kia timata tonu inaianei; a me whakaatu ki te Minita Maori ko te tikanga tenei o te Kawanatanga, ki te mea ka kore a ia e whakaputa mai i tetahi tikanga whakakore.” Whakaaetia ana te whakaaro o Makanaru i roto i te Runanga o nga Minita, otira kaua e timata te mahi kia tae atu ra ano te Minita Maori ki taua whenua.

I taua wa i kiia kia noho i kona nga kairuri i runga i te whakaaro mo te mahi ina kiia. I te 27 o Hurae ka tukua mai ano e Meiha Paraone tona tuhituhi mo te ahua noho pai o nga tangata Maori a ki ana a ia hei tua o te wiki ka whakawhiti atu a ia ki tetahi taha o Waingongoro, i whakaaro a ia era nga tangata Maori e whakaputa kupu whakakore otiia e kore e puta mai he mate ma te Pakeha. I te 10 o Akuhata ka whakina mai e ia kua timata te ruri. Iputa ano te kupu whakakore a tetahi rangatira a i puta i runga i te hoa aroha a i ki e kore e mau patu. Kotahi e rua ranei nga ra o muri iho ka haere etahi tangata ki Parihaka ki te rapu tikanga ki a Te Whiti. Ki ana a ia kia kaua e whakakore te ruri; a i runga i tana ki, e ai ta Meiha Paraone ngawari noa ki nga tangata. I muri iho i te huihuinga o te hawhe tau i Parihaka i Hepetema ka mutu rawa te whakakore mo tetahi wa. Ki ana te Tumuaki kairuri “Ahuareka ana te ngakau i te kitenga i nga Tangata Maori o te hui nui i Parihaka e hoki haere ana i runga i nga korero ahuaareka.” Ko te whakakorenga tuatahi no Tihema i te wa e hangaia ana te rori ki roto ki te ngaherehere e tata ana ki nga kainga Maori ki Taikatu ki Omaturangi. Timata mai i reira ka ata haere marire te mahi a tae ki te 16 o Pepuere, 1879, a i taua wa ka tutata haere te mahi ki nga kainga Maori i Mawhitiwhiti. Kua whakaoho mai a Titokowaru ia Kapene Wirihana (Captain Wilson) ko ia te hoa mahi a Meiha Paraone, ki ana ia e kore e puta i nga Maori te rori ra roto i a ratou mahinga kai; otira i te wa e ruritia ana ko te mania kau kua noho a ia i runga i te tikanga hoa aroha atu ki nga kairuri a ki te Komihana hoki me ona hoa; a i tetahi wa i te ahunga mai o te raina o te rori ki tona kainga i Okaiawa i tohu tohu kia ratou te wa mo te ara me te wahi pai mo te whakawhiti i te awaawa. Ruritia ana nga eka 16,000 pea o te mania ki nga tekihana iti a ruritia ana hoki he taone a kahore he whakakore. I te tatanga ki nga ra mutunga o Pepuere ka rereke: ka timata nga tangata Maori te tapahi i nga whika o nga peeke (pegs) i te Taone (o Manaia). I te 28 o Pepuere ka whakaatu mai te kairuri Tumuaki ko te mea hei whakararu i a ia ko nga waerenga me nga mahinga kai a i a ia e tapahi ana i tetahi raina ma roto i tetahi uru rakau ka tahuri nga tangata Maori “Ki te tua i nga rakau a hinga iho ki te raina ara, a ka whakaroa i te mahi o nga kairuri.” Tukuna ana tenei whakaatu ki te Minita e te Tumuaki Kairuri a kahore i tahuritia atu mo te marama kotahi, i kona ka tuhia e Te Hiana enei kupu ki runga ki te whakaatu “kahore he kupu; me huihui atu ki era pukapuka mo Waimate takoto ai inaianei. J.S. Aperira 2.” Kei te nui haere te whakakore ruri. I te 12 o Maehe ka whakaaturia e tetahi o nga kairuri kei te tere te kore haere o nga peeke o nga tekihana i tetahi o nga Poraka a haere atu he teihana (station) kua hutia nga peeke mo nga maero maha. Kahore te kairuri i unuhia nei ona peeke i whakaae na te rereke o te tu o nga tangata Maori mo tona whakatakoto raina rori tutata ki te kainga o Titokowaru i Okaiawa; otira i runga i to maua ata rapu e marama ana ko te tino take tenei i panaia ai nga kairuri i te mania. I te ahunga o te rori ki nga waerenga ki nga paraki (paddocks) karaihe a ki tona kainga, ka tohe te kairuri i runga i tona mahi kairuri, ki te mau i tona ara ki te wahi tika tonu ki tetahi wahi whenua taiepa nui kua ruia ki te karaihe Pakeha, a puta mai ana te moni i ia tau mo te karaihe, kahore maua e kite i tetahi take hei peneitanga. Whakakore ana a Kapene Wirihana (i runga i te tono a Titokowaru) otira kahore a ia i kaha, a tika tonu taua ara ma te wahi i whakakorea e tenei rangatira. Oti rawa ka haere a ia ki Parihaka tae rawa ki te rua wiki kua panaia nga kairuri. Amuri ake nei e Te Kawana ka whakaaturia ki a koe te whakaaro o Te Whiti, a te mea i tau i runga o taua mahinga. I nui to maua rapurapu i tenei mea a e kitea nga korero whaki ki muri nei.

A ahakoa i runga i tenei mahi i ngaro atu ka ngaro atu te mana o te whakahoa mai o Titokowaru